

Memorator de filosofie

pentru liceu

Booklet

I. FILOSOFIA	3
1. Filosofie și viață	3
A. Filosofia și înțelepciunea vieții	3
Platon	3
Baruch Spinoza	5
Lucian Blaga	5
B. Valoarea filosofiei pentru viață	6
Bertrand Russell	6
2. Genuri de filosofie	7
A. Filosofia - cunoaștere și interpretare	7
Karl Jaspers	7
Immanuel Kant	8
Friedrich Nietzsche	9
B. Filosofia - cercetarea fenomenelor	11
Auguste Comte	11
3. Stiluri de filosofare	13
A. Filosofia - speculație și analiză	13
Georg Wilhelm Friedrich Hegel	13
Edmund Husserl	14
B. Filosofia - clarificare și analiză logică	16
Rudolf Carnap	16
Ludwig Wittgenstein	17
II. FIINȚA ȘI EXISTENȚA	19
1. Identitate și devenire	19
A. Ontologie și metafizică	19
Parmenides	19
Heraclit	20

Platon	21
Aristotel	23
2. Existența umană	26
A. Natura umană	26
Aristotel	26
Jean-Jacques Rousseau	29
Sfântul Augustin	30
Blaise Pascal	31
B. Alteritate și identitate	33
Emmanuel Levinas	33
Bernard Williams	34
3. Omul - ființă culturală	35
A. Sensul existenței și cultura	35
Lucian Blaga	35
Constantin Noica	36
Paul Ricoeur	37
B. Absurdul și sensul vieții	39
Albert Camus	39
III. LIBERTATE ȘI RESPONSABILITATE	42
1. Determinismul natural	42
A. Necesitatea naturii și libertatea	42
Democrit	42
Epicur	43
B. Necesitatea morală și libertatea	44
Marcus Aurelius	44
2. Determinismul divin și liberul arbitru	46
A. Necesitatea divină și liberul arbitru	46
Baruch Spinoza	46
Gottfried Wilhelm Leibniz	47

René Descartes.....	49
B. Libertate și voință	51
Friedrich Nietzsche.....	51
3. Indeterminare și responsabilitate	53
A. Acțiune și responsabilitate	53
Rudolf Clausius	53
Daniel Dennet.....	53
Albert Einstein	54
Werner Heisenberg	54
Jean Paul Sartre.....	55
B. Determinismul psihic și determinismul cultural	57
Sigmund Freud.....	57
Michel Foucault	59
IV. VALOAREA	61
1. Etica	61
A. Binele și răul	61
Aristotel	62
John Stuart Mill.....	63
Immanuel Kant	63
a) etică aplicată.....	65
Michael Tooley.....	65
James Rachels.....	65
b) coduri morale	66
B. Originea conceptelor de bine și rău	67
Friedrich Nietzsche.....	67
2. Dreptatea	69
A. Egalitate și dreptate.....	69
Jean-Jacques Rousseau	69
John Stuart Mill.....	70

John Rawls.....	72
B. Dreptate și proprietate.....	73
Robert Nozick.....	73
3. Politica.....	74
A. Putere și legitimitate în teoriile politice moderne și contemporane.....	74
Karl Marx.....	74
Friedrich Hayek.....	76
Karl Raimund Popper.....	78
Robert Nozick.....	79
B. Drepturile omului.....	81
V. CUNOAȘTERE ȘI ADEVĂR.....	83
1. Problemele cunoașterii umane.....	83
A. Sursele și formele cunoașterii.....	83
René Descartes.....	83
John Locke.....	85
Bertrand Russell.....	87
B. Cunoașterea sintetică a priori.....	89
Immanuel Kant.....	89
2. Concepții ale adevărului.....	93
A. Teorii despre adevăr.....	93
Thoma D'aquino.....	93
William James.....	94
B. Falsitate și eroare.....	95
Baruch Spinoza.....	95
Karl Popper.....	95
3. Limbaj și cunoaștere.....	98
A. Adevăr și limbaj.....	98
Platon.....	98

	Ludwig Wittgenstein	We know.....	99
	Alfred Tarski.....	books.....	102
	B. Limbaj și interpretare		103
	Friedrich Nietzsche.....		103
VI.	TIMPUL ȘI SPAȚIUL.....		105
1.	Timpul - devenire și eternitate		105
A.	Devenirea lumii și eternitatea cerului.....		105
	Platon		105
	Aristotel		107
B.	Timpul și devenirea interioară.....		108
	Sfântul Augustin		108
2.	Timpul și spațiul - absolut și relativ.....		110
A.	Teorii despre spațiu și timp		110
	Isaac Newton		110
	Immanuel Kant.....		111
	Albert Einstein		112
B.	Devenire și ireversibilitate.....		112
	Ilya Prigogine.....		112
3.	Timpul și moartea		113
A.	Devenire și moarte.....		113
	Georg Wilhelm Friedrich Hegel		113
	Martin Heidegger		115
	Emil Cioran		117
B.	Devenirea eternă		118
	Friedrich Nietzsche.....		118
	Mircea Eliade.....		119
	BIBLIOGRAFIE		122

I. FILOSOFIA

1. Filosofie și viață

A. Filosofia și înțelepciunea vieții

Din punct de vedere etimologic, termenul „filosofie” semnifică „iubire de înțelepciune”: în greaca veche „philo” înseamnă iubire sau prietenie, iar „sophia” - înțelepciune. Filosoful este acel individ care aspiră către înțelepciune, către cunoașterea autentică.

PLATON (c.428-348 î.H.)

În lucrarea „Originile filosofiei” Kari Jaspers susține că filosoful grec Platon ar fi spus că originea filosofiei o reprezintă uimirea. Privirea omului „îi permite să participe la spectacolul stelelor, soarelui și bolții cerești”. Acest „spectacol” l-a motivat pe om să cerceteze universul - astfel s-a născut filosofia.

Prin actul de a filosofa are loc orientarea omului către esența sa. Datorită filosofiei, firea umană este educată (proces denumit de Socrate „Paideia”).

Platon recurge la mit („Mitul peșterii”) pentru a explica modul în care filosofia educă sufletul omului: un număr de prizonieri trăiesc într-o peșteră, fiind legați de mâini și de picioare. Ei nu pot vedea ce se întâmplă în afara peșterii. Singura „realitate” pe care o pot descifra ei este constituită din umbrele proiectate de siluetele din afara peșterii grație luminii. Prizonierii confundă aceste umbre cu realitatea, cu adevărul. Sensul metaforei „peșterii” este următorul: umbrele proiectate pe fundul peșterii corespund lucrurilor sensibile cu care simțurile noastre ne-au obișnuit în viața de zi cu zi și despre care noi credem că reprezintă singura realitate, cea adevărată. Cu toate acestea lumea din afara peșterii este adevărata lume, numită de Platon „Lumea Ideilor” sau a „Formelor”. Omul trebuie să devină capabil să privească Ideile (lumea adevărată), iar acest lucru se realizează prin cercetarea filosofică a lumii. De aceea filosofia nu este un scop în sine, ci un mijloc, o cale care, dacă este urmată, conduce sufletul către cunoașterea adevărată. Prin studiul filosofiei, sufletul se orientează dinspre Lumea Simțurilor (pământească, trecătoare și înșelătoare) către Lumea Inteligibilului (Lumea Ideilor, veșnică și izvor al adevărului). Filosofia este o „artă a răsucirii” sufletului. Doar filosoful este capabil să realizeze „răsucirea” sufletului dinspre tărâmul devenirii, al lumii sensibile („de aici”), către lumea inteligibilă, a Ideilor.

BARUCH SPINOZA (1632-1677)

Filosof panteist. Panteismul este o doctrină filosofică potrivit căreia Dumnezeu (creator) se identifică cu lumea și universul (creația Sa).

Cunoașterea filosofică conferă omului libertate și fericire. Filosofia reprezintă iubirea intelectuală a omului față de Dumnezeu. Datorită filosofiei omul este capabil să-l cunoască pe Dumnezeu. A-l cunoaște pe Dumnezeu semnifică a recunoaște necesitatea divină care guvernează lumea. Această recunoaștere a necesității înseamnă implicit o acceptare a ei: în acest mod, necesitatea este convertită în libertate.

Filosofia asigură omului atât cunoașterea lui Dumnezeu, cât și acceptarea necesității divine (odată acceptată de către om, necesitatea se transformă în libertate). Spinoza numește libertatea „necesitatea înțeleasă”).

LUCIAN BLAGA (1895-1961)

În lucrarea „Despre conștiința filosofică”, Blaga analizează specificul criticii filosofice. Condiția constituirii și manifestării criticii filosofice o reprezintă existența unei conștiințe filosofice. Conștiința filosofică reprezintă un act de reflecție asupra modului în care filosofia se distinge de știință și de artă.

LIBRIS | We know books

Conștiința filosofică are ca misiune - pe de o parte, determinarea motivelor și temelor filosofice, pe de alta, cunoașterea elementelor de natură științifică, mitică și magică, elemente care influențează gândirea filosofică.

B. Valoarea filosofiei pentru viață

BERTRAND RUSSELL (1872-1970)

Scopul filosofiei îl constituie cunoașterea critică, respectiv examinarea limitelor cunoașterii. Studiul filosofiei implică cercetarea critică a principiilor științifice și a principiilor existenței cotidiene.

Prin atitudinea critică a filosofiei, se depășesc prejudecățile față de existență, adică se dobândește „eliberarea de atitudinea dogmatică” pe care omul o manifestă atunci când meditează asupra problemelor vieții. Consecința acestei atitudini o constituie incertitudinea față de „adevărurile” vieții. Această incertitudine are un efect pozitiv asupra spiritului, întrucât ea determină un interes permanent pentru cunoaștere.

A. Filosofia-cunoaștere și interpretare

- 1. Filosofia speculativă:** cunoaștere obținută prin contemplație și meditație. Poate fi raționalistă sau mistică. Grație filosofiei speculative, omul poate să cunoască concepte precum: Dumnezeu, Ființa, Principiul.
- 2. Filosofia critică:** desemnarea limitelor cunoașterii umane (limitele rațiunii sau ale intelectului).
- 3. Filosofia hermeneutică:** interpretarea unui domeniu al cunoașterii.
- 4. Filosofia pozitivistă:** studiul realității factuale concrete.

KARL JASPERS (1883-1969)

În lucrarea „Originile filosofiei” Jaspers susține că originea filosofiei se află în uimire, îndoială și cutremurare.

Uimirea îl îndeamnă pe om la cunoaștere: grație uimirii, el devine conștient de ceea ce nu cunoaște. De aceea, filosofarea este „ca o trezire din starea de dependență față de nevoile vieții”.

Pe măsură ce omul dobândește cunoștințe despre existență, în conștiința sa apare îndoiala: el devine conștient de faptul că nimic nu este cert. Acest fapt

conduce la o cercetare critică a informațiilor dobândite. Pe măsură ce „înaintează” în cunoaștere, omul devine conștient de condiția propriei sale existențe: „trebuie să mor, să sufăr, să lupt, sunt supus întâmplării, mă încurc inevitabil în hățișul vinei”. Aceste situații proprii vieții omului sunt denumite de Jaspers „situații-limită”. Conștientizarea de către om a acestor situații-limită implică o cutremurare a sufletului său.

Desăvârșirea și înțelegerea existenței nu au loc când individul se izolează și nici nu reprezintă urmarea exclusivă a eforturilor sale lăuntrice. Omul, crede Jaspers, se poate împlini existențial doar prin actul comunicării. Prin comunicarea autentică (comunicare orientată asupra problemelor esențiale ale existenței) omul descoperă adevărul, transformându-și conștiința.

IMMANUEL KANT (1724-1804)

În lucrarea „Critica rațiunii pure” Kant este de părere că înainte de a pretinde că prin filosofie, prin rațiune, avem acces la principiile ultime ale existenței, se impune o cercetare critică a naturii rațiunii. Această sarcină aparține criticii rațiunii pure.

Critica rațiunii pure stabilește condițiile și structurile cunoașterii raționale. În filosofie a fi critic înseamnă a precede speculațiile constructive cu examinarea facultății noastre de cunoaștere, respectiv a determina

temeiurile cunoașterii. Acesta este exercițiul critic prin care determinăm limitele cunoașterii umane.

În opera lui Kant, examinarea critică a capacităților de cunoaștere proprii spiritului omenesc reprezintă numai un mijloc spre a deschide calea speculațiilor valide. Critica rațiunii pure ocupă o poziție primă față de celelalte genuri de filosofie. Filosofia rațiunii pure reprezintă o propedeutică (un exercițiu introductiv, preliminar) care cercetează facultatea rațiunii din punctul de vedere al cunoașterii pure a priori.

FRIEDRICH NIETZSCHE (1844-1900)

Oferă o nouă concepție asupra filosofiei, în dezacord cu tradiția filosofiei occidentale. În locul idealului cunoașterii absolute, în locul interesului filosofic pentru decriptarea adevărului, el plasează interpretarea și evaluarea. Interpretarea are drept scop determinarea „sensului” conceptelor filosofice (sens care este mereu fragmentar și parțial), iar evaluarea determină „valoarea” ierarhică a diferitelor sensuri.

Adevărurile omului reprezintă interpretări din anumite perspective. Valorile (adevăr, libertate, bine, rău etc.) și concepțiile filosofice sunt dependente de înclinațiile personale și de atitudinea față de viață proprii oamenilor. Modurile de viață inspiră modalități de gândire; la rândul lor, modalitățile de gândire

crează moduri de viață.

Nietzsche numește această filosofie a interpretării „perspectivism”. În filosofie, nu există valori sau concepții absolute, ci există numai viziuni (perspective) diferite care servesc sau promovează anumite valori și moduri de viață. Orice interpretare constituie o determinare a sensului unui fenomen. Sensul constă într-un raport de forțe: anumite forțe acționează și altele reacționează într-un ansamblu ierarhizat. În cazul oricărui fenomen există două tipuri de forțe: active (primare, de cucerire și subjugare) și pasive (reactive, de adaptare). În acest context Nietzsche susține că filosofia autentică este cea care depășește rădăcinile morale și care determină o transmutare a tuturor valorilor. Transmutația tuturor valorilor semnifică devenirea în sens activ a forțelor, respectiv triumful afirmației asupra negației în cadrul voinței de putere. Ca urmare a acestui proces, negării vieții îi este opusă afirmarea vieții, a devenirii.

Valorile de adevăr, libertate și bine, promovate de noua filosofie, trebuie înțelese nu ca valori absolute (ca în filosofia tradițională) ci numai ca mijloace de conservare a existenței omului.

B. Filosofia - cercetarea fenomenelor

AUGUSTE COMTE (1798-1857)

Comte este fondatorul Școlii Pozitiviste. O teorie este „pozitivă” atunci când se întemeiază în mod științific pe fapte (ea este opusă „speculativului”). O „filosofie pozitivă”, are drept scop clarificarea faptelor și a legilor care guvernează fenomenele.

În fiecare domeniu al dezvoltării științifice, se constată trei moduri distincte de explicație, moduri care se succed. Aceste moduri de interpretare au fost numite de Comte „stări”- starea teologică, starea metafizică și starea pozitivă.

Cea dintâi stare, starea teologică, explică faptele (sociale) și evenimentele prin referire la agenți teologici (supranaturali). La rândul ei, starea teologică implică trei modalități de interpretare a fenomenelor: fetișismul (obiectele sunt percepute ca însuflețite); politeismul (divinități invizibile controlează modul de manifestare al obiectelor); respectiv, monoteismul (existența lucrurilor este decisă de un singur zeu).

A doua stare, starea metafizică, cercetează cauza fenomenelor într-o serie de entități abstracte (concepte precum „esența”, „principiul”, „cauza primă”).

Cea de-a treia stare, care domină știința încă de la sfârșitul Evului Mediu, este aceea în care explicația trebuie să fie pozitivă: ea constată prin observație

IBS | We know books

succesiunea constantă a anumitor fenomene și se preocupă de legile imuabile ale devenirii lor.

Pe măsură ce științele devin mai sigure de ele, explicația teologică și cea metafizică cedează locul filosofiei pozitive. Filosofia pozitivă cercetează legile și nicidecum cauzele fenomenelor.

În viziunea lui Comte, trebuie „construită” o morală socială care să fie în același timp o morală pozitivă, respectiv una bazată pe adevărurile demonstrate științific.